

FOTOGRAFSKA BAŠTINA VIROVITICE

DUBRAVKA SABOLIĆ □ Gradski muzej Virovitica, Virovitica

Uvod. Muzej od osnivanja 1953. prikuplja fotografije, fotoalbume i negative o gradu i okolici. Ta je građa dio Kulturno povijesne zbirke do 2015., koja otada postaje Kulturno povijesni odjel unutar kojega se nalazi Zbirka fotografija, filmova, negativa i foto pribora. Fotografija je zastupljena i u ostalim odjelima Muzeja kao muzejski predmet i vrijedna dokumentacija koja dopunjuje ili potkrepljuje tekuću stručnu i izložbenu djelatnost Muzeja. Prve fotografije, upisane 1954. u prvu knjigu ulaska Muzeja grada i kotara Virovitice pod oznakom "fototeka", dobivene su na dar i prikazuju onodobne društvene, kulturne, sportske i povijesne događaje u gradu. Drago Doppler rasporedio ih je u 37 albuma (veličine 9 x 14, 12,5 x 17,5 i 18 x 24 cm); dva sadržavaju fotografije izrađene sa staklenih negativa koje je početkom 20. st. snimio dr. Hugo Schubert, a u jednome su negativi fotografija iz 1950-ih godina. Prve su fotografije kao muzejske predmete za Kulturno povijesnu zbirku darovali pojedinci i grupe građana, što je zabilježeno u prvoj knjizi ulaska već 1954., a nastavlja se do danas.

O prikupljenim fotografijama

Prikupljene fotografije različitog su sadržaja: muški i ženski portreti, likovi djece, obiteljske fotografije, vedute, ulične scene, motivi društava i događaja, a snimili su ih profesionalni fotografi, fotografi amateri ili fotoreporteri. Dio fotografija snimili su neidentificirani fotografi. Dokument su vremena i vrijedan slikovni izvor za proučavanje kulture življenja, nestalih gradskih vizura i mnogih događanja. Kao autori zastupljeni su virovitički fotografi Wegner, Atelijer *Berta* te Zimmermann, Šimić i Pavoković, čiji su atelijeri bili aktivni od kraja 19. do sredine 20. stoljeća. Virovitičani su na fotografiranje odlazili i u atelijere u Zagrebu, Beču i Pešti, ali su u grad dolazili i putujući fotografi. Među putujućim fotografima bio je i Virovitičanin Dragutin Matić, koji je u grad došao 11. ožujka 1904. i tu ostao četrnaest dana. Iz najave o njegovu dolasku doznajemo da se dobro usavršio u struci i da *izrađuje krasne fotografije*.¹

Osim pojedinačnih fotografija, u Zbirci se nalaze i fotoalbumi: tri obiteljska, pet o temi sporta, po jedan o obrtničkoj i gospodarskoj izložbi, tri o Virovitici 1950-ih i pet albuma iz ostavštine Milana Nikolića.

U Zbirci se također čuva oko 60 staklenih negativa o gradu, koje je 1904. snimio dr. Hugo Schubert. Darom i otkupom nabavljeni su negativi dvojice novinara i fotoreportera, Bože Plevnika i Ervina Mačkovića, koji su svojim fotoaparatima zabilježili razne događaje i priredbe od sredine do kraja 20. stoljeća. Branko Ganić darovao je Muzeju negative što ih je snimio Vjekoslav Sudarević od 1950-ih do 1970-ih godina. U Zbirci se čuva desetak fotoaparata te omoti i kutije negativa i fotopapira. Sustavna obrada i valorizacija građe još traju, uz adekvatnu pohranu i čuvanje. Unutar građe ističu se pojedine skupine fotografija: obiteljske, kulturnih društava, sportske, gospodarske. S obzirom na tehniku snimanja, najviše je albuminskih fotografija. Od rijetkih tehnika zastupljena je ferotipija. Prva je 1954. dobivena na dar od Terezije Ivančić iz Suhopolja. Tri su pronađene 2017. kod obitelji Medvecki u Suhopolju tijekom terenskog istraživanja provedenoga za potrebe studije *Plemićka obitelj Janković i Suhopolje*. Jedna od njih sačuvana je u originalnome papirnatom okviru s omotom.

sl.1. Poedina kartona za fotografiju, fotografa Milana Šimića

¹ Vijesti s bliza i daleka. Fotograf. *Virovitički zavičaj*, br. 5, 10. ožujka 1904., str. 2.

sl.2. Nepoznati putujući fotograf: Veduta Virovitice prije 1887.

sl.3. Vjekoslava pl. Dewald, Tomislavov trg, zapadna strana, 1900./1901.

Starija fotografija snimljena je u tipičnom ambijentu foto-grafskog atelijera s bogatim kulisama i šarenim tepisima. Fotografije su kaširane na vinjetama ukrašene kartonske podloge. Veličina im varira od malog formata, 10 x 6, srednjega, 17 x 23, do velikoga, 28 x 38 cm. Neke su uramljene jer su ukrašavale stambeni prostor vlasnika. Oštećenja su na njima različita: mehanička – izlomljena ili odrezana kartonska podloga, zaderani rubovi na nekim fotografijama, a od nečistoća su najčešće različite mrlje.

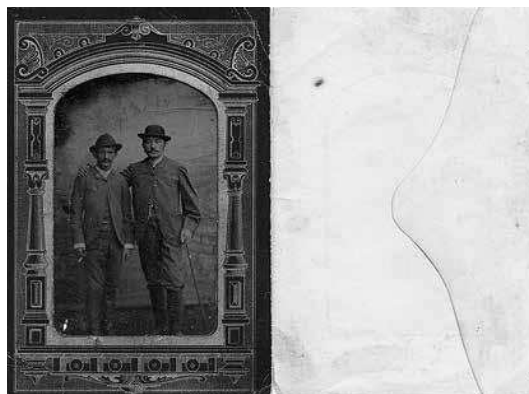
Najstarije fotografije

Dvije najstarije sačuvane fotografije Virovitice nepoznatoga putujućeg fotografa snimljene su prije 1887. i prikazuju dva glavna gradska trga, Tomislavov i Zvonimirov. Na njima crkva još ima barokni lukovičasti završetak tornja (srušen za oluje 1887.). Taj je motiv katkad služio kao predložak za izradu prvih razglednica grada potkraj 19. st.

sl.4. Atelier Berta: Dobrovoljno vatrogasno društvo u Virovatici

sl.5. Roko Pavoković: HPD "Rodoljub"

sl.6. Dva muškarca, ferotipija. Iz obitelji Medvecki u Suhopolju

2 Dr. Hedviga Tompak obiteljske je spise i korespondenciju 1962. darovala Muzeju; knjiga ulaska, br. 221.

3 Kp-159/1, Kp-159/2; Anamarija Kučan. Dvorac obitelji Janković i ostala značajna arhitektura Suhopolja kao kulturno-povijesna baština obitelji Janković; u: *Plemićka obitelj Janković i Suhopolje*. Virovitica, 2018., str. 43. i 44.

4 Oglas: Vjekoslava pl. Dewald iz Beča. *Virovitičan*, br. 1, 16. rujna 1899., str. 4.

5 Domaće vesti. Fotograf. *Virovitičan*, br. 8, 15. travnja 1900., str. 3.

6 Oglas: Fotograf / M. Gasparides u Virovatici. *Virovitičan*, br. 12, 27. svibnja 1900., str. 4.

7 Oglas: Tražim. *Virovitičan*, br. 24, 26. kolovoza 1900., str. 4.

8 Oglas! *Virovitički zavičaj*, br. 23, 10. prosinca 1906., str. 3.

9 Oglas: Objava. *Virovitičan*, br. 1, 6. siječnja 1907., str. 4.

10 Oglas: Fotografski povećane... *Hrvat*, br. 20, 26. travnja 1908., str. 2

U ostavštini obitelji Tompak iz Suhopolja sačuvane su dvije fotografije vlastelinskog dvorca.² Oko 1870. nepoznati je putujući fotograf snimio barokni izgled dvorca u Suhopolju, prije dogradnje i preuređenja u stilu klasicizma što ih je poduzela plemićka obitelj Janković od Bribira i Voćina.³

Fotografski atelijeri od kraja 19. st. do 1945. godine

Prema novinskom oglasu objavljenome u prvom broju *Virovitičana* 1899., prvi stalni fotograf u gradu bila je Vjekoslava pl. Dewald iz Beča. Fotografski i slikarski atelijer otvorila je u Festetićevoj kući.⁴ U Zbirci su sačuvane dvije potpisane fotografije. Jedna prikazuje vedutu glavnog trga: u prvom je planu skupina građana i djece, u drugome prizemnica svratišta *Zur Lippische Rose*. Na drugoj je fotografiji pogled na istočnu stranu Tomislavo-

va trga s nekoliko pomno razmještenih građana u prvom planu, a snimka je iznimne tehničke i umjetničke kvalitete. Fotografije je Muzeju 1954. darovao Božo Plevnik. Treća fotografija (na pohrani) osim potpisa ima godinu snimanja: 1903., a na njoj su čestitari pred kućom Milovana Gavrančića, tada predsjednika HPD-a *Rodoljub*.

Na istoj adresi, u Festetićevoj kući u Gajevoj 2, od svibnja 1900. radi fotograf M. (Martin) Gasparides. Dolazak fotografa Gasparidesa u Viroviticu najavljen je u *Virovitičanu*, u rubrici *Domaće vesti*.⁵ Kako je najavljeno u oglasu, fotograf je bio specijalist za snimanje grupa, primjerice vojničkih, vatrogasnih, pjevačkih, školske djece itd. Kvalitetu izrade jamčio je višegodišnjom praksom u većim gradovima.⁶ Usprkos umjerenoj cijeni, zbog pomanjkanja posla u kolovozu 1900. objavio je oglas u kojemu poziva *gospođe stare i mlade, gospodične, gospodu, gospodičice, korporacije, diecu i t.d. bez razlike staleža i vjere, koji bi se uz vrlo umjerenu cijenu, solidno i uz dobru izvedbu Fotografisati dali*.⁷ Nije poznato do kada je ostao u Virovatici.

Početak 20. st. fotografski atelijer ima još jedna žena, Berta Bröder, na adresi Strossmayerova 16. U Zbirci je sačuvano nekoliko fotografija s pečatom *Ateliera Berta Virovitica*.

Milan Šimić (Sekulinci, općina Voćin – Virovitica, 21. siječnja 1936.). Godinu otvorenja fotografskog atelijera ovim istraživanjem nisam uspjela utvrditi, vjerojatno je riječ o kraju 19. ili o prvim godinama 20. st. To neposredno potvrđuje oglas iz 1906. kojim fotograf Egidio Dannenbaum obavještava slavno općinstvo da je *uredio stalni moderni fotografski Atelier ... u Štrosmajerovoj ulici br. 16 ... s veleštovanjem Egidio Dannenbaum / Atelier "Photographi Šimić" / u Virovatici*.⁸ I *Virovitičan* iz 1907. donosi sličan oglas pod naslovom *Objava Fotografski Atelier / Strosmajerova 16, Egidij Damenbaum / Atelier Photographi Šimić*.⁹ Zbog nekih razloga svoje je prostorije dao u najam. Šimić se 1908. javlja oglasom u kojemu *slavno općinstvo* obavještava da ne naručuje izradu povećanih portreta od putujućih fotografa jer će im oni poslati loše izrađene fotografije. Za sebe navodi: *Ujedno dajem na mjesečno otplaćivanje počam/od 3 K. t. j. prema veličini slike i prema pogodbi*.¹⁰

Martin Wegner (Vegner) fotografski je atelijer imao u Strossmayerovoj ulici. Obrt je izučio u Beču. Prema datiranim fotografijama, djeluje od 1890-ih do 1930-ih godina. Bio je najpoznatiji virovitički fotograf. U Zbirci se čuva najviše njegovih fotografija.

U Suhopolju je u 19. st. atelijer imao Stanislav Hampel, slikar i fotograf. Kao amblem u vinjeti na poledini fotografije ima slikarski stalak i fotografsku kameru te tekst: *S. Hampel/Maler & Photograph/in/Teresovac*. U Zbirci fotografija nalazi se snimka svećenika u formatu *Carte de Visite*, a u Likovnom odjelu Muzeja čuvaju se dvije njegove slike u ulju.

Branimir (Branko) Zimmermann (Virovitica, 29. kolovoza 1909. – datum smrti nepoznat, nestao je potkraj Drugo-

sl.7. Milan Šimić: Iz obitelji Gavrančić

sl.8. Branimir Zimmermann: Mira Zimmermann – Horak, 28. studenoga 1937.

sl.9. Martin Wegner: Uspomena na krizmu, od kume Terezije Hren, 10. rujna 1916.

sposminje i kao član Foto sekcije Društva. Na poledinu fotografija stavljaio je pečat *Foto Roko Pavoković*.

Fotografski atelijeri od sredine do kraja 20. st.

ga svjetskog rata). Bio je vrlo uspješan i popularan virovitički fotograf prve polovice 20. st. Imao je studio u ulici M. Gupca 8, na katu jednokatne kuće u kojoj je njegov otac Josip Zimmermann imao kino *Danica*. Branimir je pred ispitnom komisijom u Zagrebu 18. travnja 1935. položio majstorski ispit iz fotografske struke.¹¹ Sudjelovao je na VI. međunarodnoj izložbi fotografije u Zagrebu 1938.¹² Fotografije je na poledini označivao pečatom *Foto studio / B. Zimmermann / Virovitica*. Ispod fotografije lijevo je stajalo: *Foto Zimmermann*, desno: *Virovitica*, a potpis *Branko Zimmermann* ispisivao je grafitnom olovkom na kartonskoj podlozi uz desni donji rub fotografije. Branko je snimio i kratki amaterski film o svojoj obitelji u Virovitici između 1930. i 1935.¹³

Roko Pavoković (Virovitica, 8. kolovoza 1899. – 3. kolovoza 1986.), fotograf, imao je fotografski atelije u Strossmayerovoj ulici 16 (18), u kući koja je 2013. srušena. Iz oglasa u katalogu *Zanatske izložbe* 1935. doznajemo da je imao moderno uređen atelije, da je snimao pri dnevnom i umjetnom svjetlu. U ponudi je imao izradu fotografija za amatere i povećanih fotografija u svim bojama.¹⁴ U dokumentima PD-a *Papuk* u Virovitici se

Vjekoslav Sudarević (Virovitica, 1924. – 26. ožujka 1977.), majstor je umjetničke fotografije. Fotografski je zanat od 1937. učio kod Branimira Zimmermanna; poslije položenog ispita za pomoćnika ostao je kod majstora na usavršavanju. Od 1944. bio je fotoreporter Štaba 40. divizije NOV-a. Nakon demobilizacije 1945. položio je majstorski ispit i preuzeo samostalno vođenje fotografskog atelijera Branimira Zimmermanna, pod nazivom *Foto-studio / Sudarević / Virovitica*. Bio je član Udruženja profesionalnih stručnjaka i umjetnika fotografije SR Hrvatske te stalni suradnik stručnog časopisa *Naša fotografija*. Sudjelovao je na brojnim izložbama umjetničke fotografije i dobio mnoga priznanja i nagrade.¹⁵ U Zbirci se čuva i nekoliko njegovih potpisanih i datiranih fotografija s motivima grada. Pedesetih godina prošlog stoljeća radio je terenska snimanja za Muzej. U Zbirci se čuva i desetak rukom potpisanih i datiranih fotografija.

Foto-studio Sudarević naslijedio je Branko Ganić koji je, počevši od 1958., tri godine učio zanat kod brata, a potom je bio njegov pomoćnik. Fotografski je studio preuzeo 1977. i on pod imenom *Foto-studio Ganić* radi do 1998., kada Branko Ganić odlazi u mirovinu. Kako

11 Majstorsko svjedočanstvo / Zimmermann Branimir.

12 VI. međunarodna izložba fotografije u Zagrebu 1938., [http://dizbi.hazu.hr/object-list&metap=n&mrf\[278\]\[60213\]=a144](http://dizbi.hazu.hr/object-list&metap=n&mrf[278][60213]=a144) (posjećeno: 26. srpnja 2018.).

13 Film se čuva u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu.

14 *Udruženje zanatlija za grad i srez virovitički u Virovitici, Zanatska izložba u Virovitici od 9 – 13 juna 1935.*, tiskara Braća Bralić, Virovitica, str. 14. i 22.

15 M. Nef: Umro je Vjekoslav Sudarević. *Virovitički list*, br. 1004, 1. travnja 1977., str. 5.; *Majstori zanata*, Zagreb, 1977., str. 370.

sl.10. Roko Pavoković, Bračni par iz Kladara, oko 1950.

sl.11. Novinski oglas u kojemu fotograf Martin Gasparides nudi svoje usluge

sl.12. dr. Hugo Schubert, omot staklenog negativa

sl.13. Atelier Berta, Dvije žene, oko 1920.

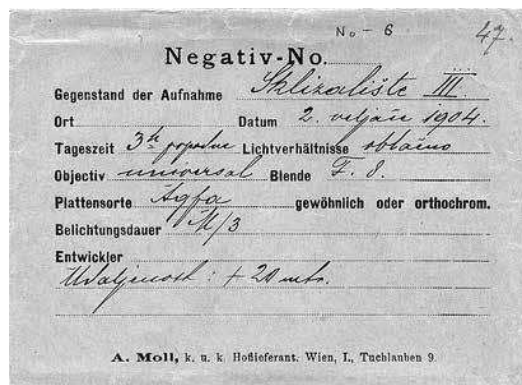

je sam rekao, fotografijom se bavio isključivo obrtnički i komercijalno, bez mnogo sklonosti umjetničkome. Za Muzej je snimao brojne originale i izrađivao povećanja. Zatvaranjem *Foto-studija Ganić* prestao je postojati atelijer u kojemu je najprije radio Zimmermann, a potom Sudarević. Nalazio se na katu i do njega se dolazilo škri-pavim drvenim stubama koje su vodile i na balkon kina.

Od kraja 1970-ih do završetka 20. i početkom 21. st. fotografske su radnje još uvijek izrađivale fotografije s crno-bijelih i kolor negativa, studijski su snimale vjenčanja, pojedinačne i grupne obiteljske fotografije te školske i maturalne fotografije. Jednu takvu imao je i Berislav Muškić – do 2008., a *Foto Ružica* je radila do kasnih 1990-ih. Božo Turkalj (koji je prvi studio imao u Suhopolju) potkraj 1970-ih seli u Viroviticu, gdje sve do 2013. djeluje njegov fotografski studio imena *Foto Božo*, na adresi Ivana Kapistrana 10. Njegov sin Matija Turkalj u istom prostoru od 2014. ima samostalni obrt *Turkalj foto video*. U Zagrebu je završio Srednju obrtničku školu za osobne usluge, smjer Fotografija. Osim digitalne fotografije, nudi usluge videosnimanja i proizvodnju dokumentarnih i promotivnih filmova.

Fotoreporter

Božo Plevnik (Virovitica, 23. prosinca 1913. – Osijek, 17. lipnja 1987.), novinar, odrastao je uz oca Ivana Dobraveca Plavnika, pokretača prvih virovitičkih novina *Virovitičan*, kojima je u godinama prije Drugoga svjetskog rata i sam bio urednik. Nakon rata odlazi u Osijek i radi u *Glasu Slavonije*.

Ervin Mačković (Zagreb, 1. veljače 1932.), novinar *Virovitičkog lista* u mirovini. Otkupom i darivanjem za Zbirku je tijekom 20-ak godina pribavio nekoliko stotina pasica negativa o sportskim, kulturnim, gospodarskim i društvenim događajima u Virovitici te motiva grada od 1950-ih do 2015. Bio je ponajprije sportski novinar.

Fotografi amateri

Najpoznatiji fotograf amater svakako je bio dr. Hugo Schubert, kraljevski javni bilježnik. Snimajući motive grada i okolice, za buduće je naraštaje sačuvao izgled ulica i trga te ovjekovječio razna događanja s početka 20. st. Dio njegovih staklenih negativa sačuvan je s originalnom košuljicom na kojoj je Hugo upisivao naslov, datum i sat snimanja, vremenske uvjete, objektiv, blendu, vrstu fotografske ploče, trajanje osvjetljenja, udaljenost.

Početkom 20. st fotografijom su se amaterski bavili članovi ugledne odvjetničke obitelji Gavrančić. Na fotografijama se vide članovi obitelji i prijatelji na izletima, putovanjima i druženjima. Jedan sajmeni dan u Virovitici 1926. snimila je Greta Trick.

Na poledini jedne fotografije učenika gimnazije s profesorom Stjepanom Trickom iz 1920., snimljene na kraju školske godine, nalazi se pečat s tekstem: *Ruskij fotograf amater P. M. Sičugov*.

Osamdesetih godina 20. st. fotografijom se intenzivno bavio i Zlatko Kovačević, grafički dizajner, koji je 1982. održao samostalnu izložbu u Gradskome muzeju Virovitica.

U srednju generaciju amatera fotografa ubrajaju se Zlatko Kovačević (nastavnik), Boris Kozjak (odvjetnik)

i Oliver Bešlić (nastavnik). Toj dobnoj skupini pripada i profesionalni fotograf Saša Pjanić.¹⁶ Posljednjih godina djeluje skupina mladih amatera fotografa: Sonja Grubešić, Kristina Oberling, Iva Brabec, Petar Magdić i Matija Sabolić, koji su izlagali na skupnim ili samostalnim izložbama u Gradskome muzeju Virovitica.¹⁷

Izložbe fotografija u Gradskom muzeju Virovitica

Fotografija kao muzejski predmet do sada nije predstavljena na posebnim muzejskim izložbama. Izlagane su u sklopu povijesno-dokumentarnih, etnoloških i drugih izložaba, a u izdanjima o Virovitici upotrijebljene su kao slikovni prilozi. Neke su izložbe o temi fotografije ostvarene u suradnji s drugim muzejima, npr. *Šuma okom šumara*, 3. bjelovarski salon fotografije, 2006. (Gradski muzej Bjelovar) i *Hrvatska fotografija okom Petera Knappa*, 2014. (Muzej za umjetnost i obrt Zagreb). U suradnji s *Glasom Slavonije* 1992. priređena je izložba *Ranjeno srce i duša Slavonije* (fotografije: Dragutin Olvitz i Zdenko Pušić, reportaže: Damir Svoboda) i druge.¹⁸

IZVORI I LITERATURA

1. Gradski muzej Virovitica, Kulturno povijesni odjel, Zbirka fotografija, filmova, negativa i foto pribora.
2. Dokumentacijski fond izložbi, Gradski muzej Virovitica, Likovni odjel, Zbirka plakata.
3. *Virovitičan*, 1899. GmVtc/Kp-141 ; 1900. GmVtc/Kp-141; 1907. Kp-142; *Virovitički zavičaj*, 1904., 1905., 1906., 1908. GmVtc/Kpo, zbirka kopija U/1106
4. Analitički inventar, Zbirka fotografija 1865. – 1972., Erika Žilić Vincetić, Osijek 2011., http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?d=2655.
5. Gržina, Hrvoje. 2016. *Identifikacija zaštita i čuvanje fotografija*, Crescat, Zagreb.
6. *Hrvatski planinar*, glasilo Hrvatskog planinarskog društva, br. 6, lipanj 1930., <http://www.hps.hr/hp-arhiva/193006.pdf>.
7. Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije. Zagreb, 1916.
8. Kučan, Anamarija. *PARK ART 16*, 24. – 27. kolovoza 2016.
9. *Majstori zanata*, ur. Željko Vizek. 1977. Zagreb: *Privredni vjesnik*.
10. *Plemićka obitelj Janković i Subopolje*, ur. Anamarija Kučan. 2018. Virovitica.
11. Sabolić, Dubravka. 2015. *Virovitica i okolica na starim razglednicama*, katalog izložbe. Virovitica.
12. *Zanatska izložba u Virovitici od 9 – 13 juna 1935.*, katalog izložbe, pretisak; ur. Sabolić Dubravka. 2005. *Tradicijski i umjetnički obrti*, katalog izložbe. Virovitica.

Primljeno: 22. kolovoza 2018.

sl.14. Foto albumi iz ostavštine Milana Nikolića

sl.15. Kutija s negativima i fotografijama u kojoj je Đurđica Gavrančić čuvala obiteljske snimke

sl.16. Greta Trick: Na sajmu u Virovitici 1926.

sl.17. Vjekoslav Sudarević, Ljevaonica sivog i temper ljeva "Rapid" Virovitica, 1984.

THE PHOTOGRAPHIC HERITAGE OF VIROVITICA

Since its founding in 1853, Virovitica Municipal Museum has collected photographic images of its city and surroundings. These materials were part of the Cultural History Collection up to 2015 when the Cultural History Department was founded, of which the Collection of Photographic Prints, Films, Negatives and Photographic Equipment is now a part. The photographs, with their many subjects, portraits, family groups, cityscapes and street scenes, society and events were shot by both professional and amateur photographers. They are a document of the time and a valuable pictorial source for studies of the lifestyle, the city vistas that have vanished, and many events. Prevailing in the collection are the works of the Virovitica photographers Wegner, Zimmerman, Šimić, Pavoković and Sudarević. People from Virovitica would also go off to studios in Zagreb, Vienna and Pest. The oldest photograph, by an unknown author, was taken in about 1887, and shows Zvonimir Square with its church and the old onion-dome tower (which came down in a storm in 1887).

As well as prints, the Collection also contains about 60 negatives on glass with city motifs taken in 1904 by Dr Hugo Schubert. The negatives of two journalists and photo-reporters, Božo Plevnik and Ervin Mačković, who recorded various events from the middle to the end of the 20th century, were obtained by gift and purchase.

17 Anamarija Kučan. *PARK ART 16*, 24. – 27. kolovoza 2016., deplijan.

18 Dokumentacijski fond – izložbe, Gradski muzej Virovitica; Likovni odjel, Zbirka plakata.